

Ο Χριστιανικός πολιτισμός της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (γνωστή ως Ρωμανία/Βυζάντιο)

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

του Θωμά Δρίτσα

Ο Χριστιανικός πολιτισμός είναι ένα παραγνωρισμένο και πολλάκις υποτιμημένο κομμάτι της ιστορίας μας. Οι περισσότεροι γνωρίζουμε αρκετά για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, αγνοούμε όμως, το πως ο ελληνιστικός Χριστιανικός πολιτισμός του λεγομένου «Βυζαντίου» (=Ανατ. Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας - Ρωμανίας) αναπτύχθηκε και ποια ήταν τα επιτεύγματα του. Το άρθρο αυτό φιλοδοξεί απλά να «ακουμπήσει» αυτά τα θέματα και να μας ξυπνήσει από τον ιστορικό λήθαργο, εξετάζοντας ορισμένες μόνο όψεις του Ρωμαϊκού Χριστιανικού πολιτισμού.

Ας δούμε συνοπτικά τα Ιατρικά συγγράμματα, τους ιατρούς και τα νοσοκομεία στη Χριστιανική Ρωμανία:

- η δωδεκάτομη «Παθολογία» του εκ Τράλλεων Αλεξάνδρου όπου δίνονται λεπτομέρειες για 120 εγχειρήσεις, από τη μαστεκτομή ως την αφαίρεση ουρόλιθων

- η «Σύνοψη της Ιατρικής» των Νικήτα και Λέοντα (9ος αι.) που αναφέρεται σε χειρουργικά θέματα και εργαλεία.
- το «Ιατρικά εκκαίδεκα» του Αέτιου 16 τόμων, εκ των οποίων ο 7ος αφορά την οφθαλμολογία (φάρμακα και επεμβάσεις)
- Ο γιατρός Ιωάννης Ακτουάριος τον 14ο αι. πρώτος ανακάλυψε το παράσιτο της ταινίας, τον «τριχοκέφαλον άνισον»
- Στην Ρωμανία γίνονταν επιτυχείς εγχειρήσεις δύσκολες, όπως η εγχείρηση διαχωρισμού σιαμαίων τον 10ο αι., ενδοκυστικής λιθοτριψίας εντός της ουροδόχου κύστης (9ος αιώνας) επί του άγιου Θεοφάνη (Βίος και Εγκώμιο συμπλεκόμενον του οσίου πατρός ημών Θεοφάνους τού και Ισαακίου, γραμμένη από τον Νικηφόρο Σκευοφύλακα, που προτάσσεται στην έκδοση της Χρονογραφίας του Θεοφάνη [Theophanis Chronographia, de Boor, II, Teubner, Lipsae 1885, 23]), όπου αναφέρεται ότι ειδικά εργαλεία εισήλθαν στην κύστη δια της φυσικής οδού και έτριψαν τους λίθους απαλλάσσοντας τον Θεοφάνη από τη δυσουρία.
- Έχουμε επιτυχή διαχωρισμό **Σιαμαίων** (10ος αιώνας)

[G. Pentogalos-J. Lascaratos, Bulletin of the History of Medicine, 58 (1984), 99-102. L.J. Bliquez, Two lists of Greek Surgical Instruments and the State of Surgery in Byzantine Times, Symposium on Byzantine Medicine, DOP 38 (1984), 187-204]

-Ενδοκαυτηρίαση ουρήθρας Ισαάκιου Α΄ Κομνηνού (1057-1059) όπως αναφέρει ο Μ. Γλυκάς [Coprus Scriptorum Historiae Byzantinae, 603-4)] και ο Ιωάννης Κουροπαλάτης [CSHB, 648-9]

-Στην Ρωμανία υπήρχαν από τους πρώτους αιώνες ως το 1453 σε όλες τις πόλεις (π.χ. στην Αντιόχεια του 12ου αι. υπήρχαν δύο) «ξενώνες» δηλαδή νοσοκομεία με ιατρικό προσωπικό, νοσοκόμους και χειρουργούς ακόμη. Τρανό παράδειγμα, τον 12ο αι. το νοσοκομείο του Παντοκράτορα το οποίο είχε στην Κωνσταντινούπολη του 12ου αι. 5 θαλάμους, συνολικά 50 κρεβάτια και 5 επικουρικά ανά θάλαμο, 12 εκ των οποίων για τις άρρωστες γυναίκες, 8 για οφθαλμικές παθήσεις, 13 άντρες γιατροί, **μία γυναίκα γιατρός**, τέσσερις γυναίκες βοηθοί γιατροί, δύο γυναίκες αναπληρωματικοί βοηθοί (σ.σ. Την ίδια εποχή φραγκολατίνοι θεολόγοι, προσπαθούσαν να αποφασίσουν αν η γυναίκα είναι άνθρωπος, ενώ στην Αρχαία Ελλάδα δεν υπάρχει **ούτε μία** γυναίκα Ιατρός.) και 2 χειρουργοί, 11 υπηρέτες, 5 πλύντριες, 2 μάγειρους, 2 αρτοποιούς, 1 κλητήρα, 1 θερμαστή, 1 ιπποκόμο για τα άλογα των γιατρών, 1 θυρωρό, 4 σαβανωτές, 1 μυλωνά, 1 καθαριστή αποθηκών, κι έναν για να τροχίζει τα χειρουργικά εργαλεία

Ποια η προσφορά της Ρωμανίας, στην διατήρηση ελλήνων κλασσικών και της αρχαιοελληνικής παιδείας:

«Τουλάχιστον το 75% των γνωστών σήμερα Αρχαίων Έλλληνων κλασσικών συγγραφέων μάς έγιναν γνωστοί μέσω Βυζαντινών χειρογράφων.» [Πηγή: History of Libraries in the Western World, Michael H. Harris, Scarecrow 1995]

«Πολλά απο αυτά που ξέρουμε για την αρχαιότητα, ειδικά για την ελληνική και ρωμαϊκή φιλολογία και την ρωμαϊκή νομοθεσία θα είχαν χαθεί παντοτινά, αν δεν υπήρχαν οι λόγιοι και οι αντιγραφείς της Κωνσταντινούπολης» [Πηγή: J.J. Norwich, «Σύντομη Ιστορία του Βυζαντίου», εκδ Γκοβοστη, Δ' εκδοση, 1997]

Ο άγγλος ιστορικός Γίββων, ο μεγάλος ιδεολογικός εχθρός της Ρωμανίας / «Βυζαντίου», μας λέει:

«Το πνεύμα του Ομήρου, του Δημοσθένους, του Αριστοτέλους, του Πλάτωνος, φώτιζε την Κωνσταντινούπολη. **Οι πολυάριθμες ερμηνείες και τα σχόλια των Βυζαντινών εις τους κλασσικούς συγγραφείς δεικνύουν με πόση επιμέλεια ανεγινώσκοντο.** Οι Έλληνες της Κωνσταντινουπόλεως απεκάθηραν την κοινήν γλώσσαν και ανέκτησαν την εύκολον χρήσιν της γλώσσης των προγόνων αυτών, η οποία είναι το αριστούργημα του ανθρώπινου πνεύματος. Η γνώσις των υπέροχων διδασκάλων, οι οποίοι είχαν μαγεύσει και διδάξει το μέγιστον από τα έθνη (τους Ρωμαίους) είχε καταστή πολύ κοινή. Η Κωνσταντινούπολη περιέκλειεν εις τον περίβολον αυτής τόσην **επιστήμην** και τόσα βιβλία, **όσα δεν υπήρχαν σε όλες μαζί τας μεγάλας χώρας της Δύσεως**» [Πηγή: Ε. Γιββών, «Παρακμή και πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας»]

«Η ελληνική παιδεία, παράλληλα προς τον Χριστιανισμό και τη ρωμαϊκή κρατική παράδοση, αποτελεί ένα απο τα κύρια συστατικά στοιχεία του Βυζαντίου. (σ.σ διαβαζε: Ρωμανία) Τα αριστουργήματα της αρχαίας γραμματείας διασώθηκαν επειδή, οι βυζαντινοί γραφείς εξακολουθούσαν να τα αντιγράφουν, ιστορώντας τα μάλιστα με περίτεχνες μικρογραφίες» [«Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» της εκδοτικής Αθηνών, τομ. Ζ' σελ 17]

«Η ελληνική κουλτούρα που γνωρίζουμε είναι η ελληνική κουλτούρα που δε σταμάτησε ποτέ να κεντρίζει το ενδιαφέρον της ανώτερης τάξης της **Κωνσταντινούπολης** σε όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα. Αυτοί οι άνθρωποι **ζούσαν στο κλασικό τους παρελθόν με τέτοια φυσικότητα**, ώστε το μεσαιωνικό Βυζάντιο (σ.σ διάβαζε: Ρωμανία) ποτέ δε γνώρισε μια Αναγέννηση. Οι Βυζαντινοί (σ.σ διάβαζε: Ρωμαίοι) **ποτέ δε θεώρησαν ότι το κλασικό τους παρελθόν είχε πεθάνει, γι' αυτό και σπάνια επιχείρησαν συνειδητά να το αναστήσουν.** Το συντηρούσαν κάθε τόσο με μια ανακάθαρση, κάπως σα τα δημόσια μνημεία που όντας διαρκώς παρόντα ανακαινίζονται κατά καιρούς σε

εξάρσεις ζήλου»[Π. Μπράουν ο Κόσμος της Ύστερης Αρχαιότητας, 150-750 μ.Χ., εκδ. Αλεξάνδρεια]

Jacques Bompaire, καθηγητής του Πανεπιστημίου Paris IV-Sorbonne: «Τα έργα της αρχαίας Ελλάδας, η παράδοση των αρχαίων ελλήνων **διασώθηκαν** και έφτασαν ως τη νεώτερη Ευρώπη, την Ευρώπη της Αναγέννησης, βασικά **μέσω του Βυζαντίου**. (σ.σ διάβαζε: Ρωμανίας) Αυτό οφείλεται κατά πολύ στη γλωσσική συνέχεια, αλλά και στην αδιάλειπτη δράση των αντιγραφών, βιβλιοθηκάρων, φιολόγων και συγγραφέων του Βυζαντίου. **Χωρίς αυτούς δε θα μας είχαν απομείνει παρά ίχνη ελάχιστα μιας απέραντης κληρονομιάς**. Χάρη σ' αυτούς μάς έμειναν πολλά.»

«Η Κωνσταντίνου πολίς καταλήγει ν' αποκαλείται **Δεύτεραι Αθήναι** από τον Ιω. Χορτασμένο (Ιω. Χορτασμένου, Επιστ. 44, (εκδ. Η. Hunger, Wien 1969, σ. 200): τάς δευτερας Αθήνας), δάσκαλο του Μάρκου Ευγενικού, του Βησσαρίωνα, του Γεννάδιου Σχολάριου, **Χρυσαί Αθήναι** από τον ιστορικό της Αλώσεως Δούκα (Δούκας, XXXVIII 8: 339,13: τάς χρυσάς όντως Αθηνάς τας κοσμούσας τον κόσμον)» [Βασιλακοπούλου, «Η ελληνική παιδεία στο Βυζάντιο», Φαινόμενα Νεοειδωλολατρίας, εκδ. Θεοδρομία, σ. 280.]

«Η βυζαντινή (σ.σ διάβαζε: Ρωμαϊκή) αυτοκρατορία παρέμεινε το θεμέλιο του πολιτισμού δια μέσου των δυσχερέστερων χρόνων του βαρβαρισμού στη δυτική Ευρώπη», [A History of Science, Cambridge 1946, p. 47]

Ποια ήταν η εικόνα της οικονομίας στην Ρωμανία; Ποιά η νομισματική της κατάσταση;

«η Κωνσταντινούπολη διατήρησε ανόθευτο το χρυσό «νόμισμα» από την εποχή του Μεγ. Κωνσταντίνου μέχρι του 1078. Στη διάρκεια αυτών των 750 χρόνων, το «νόμισμα» αποτελούσε το μοναδικό αξιόπιστο χρήμα σε όλη την Ευρώπη, αλλά και πέρα απ' αυτήν (π.χ. στα Αραβικά χαλιφάτα). Το solidus, όπως ήταν η λατινική ονομασία του, περιείχε σταθερά 4,48 γραμμάρια χρυσού και ήταν το καθιερωμένο νόμισμα στις διεθνείς συναλλαγές, το **«δολλάριο της μεσαιωνικής περιόδου»**, όπως σωστά έχει αποκληθεί. Οι υπηρεσίες, οι μισθοί, τα προϊόντα, οι φόροι και τα κατά καιρούς λύτρα σε εχθρούς εκφράζονταν όλα σε «νομίσματα» τα οποία είχαν σταθερή αξία επί οκτώ αιώνες. Πρόκειται για το μακροβιότερο παράδειγμα νομισματικής σταθερότητας σε ολόκληρη την Ιστορία της Ευρώπης.» Απόσπασμα από το βιβλίο: «Ρωμηοσύνη η Βαρβαρότητα» του οικονομολόγου Αναστ. Φιλίππιδη

Η Ρωμανία σίγουρα δεν ήταν κράτος δίχως διανόηση:

Το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης ήταν υπό την κρατική φροντίδα (σε αντίθεση με τα πανεπιστήμια της Δύσης που άρχισαν ως εκκλησιαστικά ιδρύματα), σε αυτό δεν διδάχθηκε ποτέ θεολογία, και ως την τελευταία στιγμή του Βυζαντίου

ήταν ξακουστό, και πολλοί **δυτικοευρωπαίοι** πήγαιναν εκεί για να σπουδάσουν . «Γίνεται σήμερα γενικά αποδεκτό -κι αυτό χάρη στις εργασίες του Zachariaw von Lingenthal - ότι η Σχολή του Δικαίου της Κωνσταντινούπολης, συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση της Σχολής Δικαίου της Bologna. Το καταστατικό αυτής της Σχολής παρουσιάζει χτυπητές ομοιότητες με το αντίστοιχο της Σχολής της Κωνσταντινούπολης· και το σημαντικότερο, οι Ιταλοί καθηγητές οικειοποιήθηκαν τη μέθοδο που χρησιμοποιούσαν οι καθηγητές της Κωνσταντινούπολης. Η επίδραση της Σχολής αυτής έγινε ακόμα περισσότερο αισθητή στις νομικές σπουδές και στη νομοθεσία της μεσημβρινής Ιταλίας και της Σικελίας.» [Η Βυζαντινή Φιλοσοφία, Β.Ν. Τατάκη, εκδ. Εταιρίας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 1977, σ. 177]

Η προσφορά της Ρωμανίας στις τέχνες και τον πολιτισμό:

«Δυο μεγάλα ψέμματα έχουν ειπωθεί σχετικά με τη βυζαντινή ζωγραφική. Πρώτον ότι έμεινε αναλλοίωτη επί αιώνες και δεύτερον ότι εμίσησε τη ζωή και την ηδονή, προσπαθώντας να αποδώσει την ανυπαρξία» [Γ. Τσαρούχη, “αγαθόν το εξομολογείσθαι”]

«Πάνω σ’ αυτούς τους ρυθμούς χτίζεται το ρεμπέτικο τραγούδι, του οποίου παρατηρώντας τη μελωδική γραμμή διακρίνομε καθαρά την επίδραση ή καλύτερα την προέχταση του βυζαντινού μέλους. Όχι μόνο εξετάζοντας τις κλίμακες που από το ένστιχτο των λαϊκών μουσικών διατηρούνται αναλλοίωτες, μα ακόμη παρατηρώντας τις πτώσεις, τα διαστήματα και τον τρόπο εκτέλεσης. Όλα φανερώνουν την πηγή, που δεν είναι άλλη από την αυστηρή και απέριττη εκκλησιαστική υμνωδία» [Μάνος Χατζιδάκις, «Ο καθρέφτης και το μαχαίρι»]

Πόσοι γνωρίζουν, άραγε, πως εκτός της εκκλησιαστικής βυζαντινής ελληνικής μουσικής, στην Ρωμανία υπήρχε «κλασσική» κοσμική, μουσική, που σώζεται αυτούσια σε χειρόγραφα; Σχεδόν κανείς «λάτρης του πολιτισμού» δεν ευδόκησε στο αρχαιόπληκτο κράτος μας να ασχοληθεί μαζί της και μόνο μετά από 170 χρόνια χάρη στον Χ. Χάλαρη και τον Π. Ταμπούρη βγήκαν στην επιφάνεια τα θαυμάσια μουσικά έργα των προγόνων μας.

Να τι είπε για τη Ρωμαϊκή τέχνη ο κορυφαίος Άγγλος «Βυζαντινολόγος» Σερ Steven Runciman:

«Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το Βυζάντιο δεν είχε τέχνη. Τότε αυτοί δεν πρέπει να ξέρουν τίποτε από τέχνη. **Η βυζαντινή τέχνη ήταν από τις μεγαλύτερες σχολές τέχνης παγκοσμίως.** Κανένας αρχαίος Έλληνας δε θα μπορούσε να χτίσει την Αγία Σοφία, αυτό απαιτούσε πολύ βαθιά τεχνική γνώση. Κάποιοι, ξέρετε, υποστηρίζουν, ότι η βυζαντινή τέχνη είναι στατική. Δεν ήταν καθόλου στατική, αλλά ήταν μια σχολή τέχνης από τις σημαντικότερες στον κόσμο, που όσο περνά ο καιρός εκτιμάται όλο και περισσότερο, κι όσοι έλληνες διανοούμενοι σάς λένε ότι το Βυζάντιο δε δημιούργησε τίποτε, είναι τυφλοί.»

Στο λόγο του, όταν πήρε το Νόμπελ λογοτεχνίας στα 1979, ο **Ελύτης** ανέφερε πως ακολούθησε **τη μέθοδο του Ρωμανού του Μελωδού**, που δημιουργεί σε καθεμιά

από τις ωδές ή τα κοντάκια του μια νέα μορφή.

«Στις μέρες μας απομένει μόνον ένα πράγμα να μας θυμίζει την ιδιοφυΐα των Βυζαντινών: η λαμπρότητα της τέχνης τους.»[Πηγή: J.J. Norwich, «Σύντομη Ιστορία του Βυζαντίου», εκδ Γκοβόστη, Δ' έκδοση, 1997]

«Νοιώθω το ίδιο, αν ακούσω ένα ζεϊμπέκικο, ένα ποιήμα του Ελύτη ή βυζαντινή μουσική. Υπάρχει ένα φως που ενώνει την αρχαία και την σύγχρονη Ελλάδα» [Ζακ Λακαριέρ, «Νέα», 12/6/2002]

Μερικά ενδιαφέροντα και χαρακτηριστικά γεγονότα:

- «Είναι συνηθισμένο να θεωρούμε τον «Βυζαντινό» έναν άνθρωπο φανατικά προσηλωμένο σε δογματικές λεπτολογίες και σχολαστικότητες. Μια στατιστική για το εύρος της ενασχόλησης με τη θεολογία δείχνει πως, με χονδρικούς υπολογισμούς, η αναλογία των συγγραφέων που ασχολήθηκαν με τη θεολογία στο σύνολο των βυζαντινών λογίων δεν πρέπει να ξεπερνάει τα 2/5 περίπου» [Hans-Georg Beck, Η βυζαντινή Χιλιετία, εκδ. Μορφωτικού ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, σ. 237].

- Η πρόοδος της **μηχανικής** των, Χριστιανών πια, Ρωμαίων ήταν τόση που υπάρχουν δεκάδες γραπτές μαρτυρίες από τον 4ο ως τον 14ο αιώνα (π.χ. Χρυσόστομος, PG 58, 522. Θεοφάνης, 172,9,265,3. Τζέτζης, Χιλιάδες, χιλ. 5, ιστορ. 17, στιχ. 618. Άννα Κομνηνή, Αλεξιάς, 2, 377, 16. Αρμενόπουλος, Εξάβιβλος, 2,4,28) για τριόροφες, τετραόροφες και πενταόροφες οικοδομές, ιδιωτικές και πολυκατοικίες. Νόμοι του 5ου αιώνα απαγόρευαν το ύψος των ιδιωτικών οικοδομών να υπερβαίνει τα 25 περίπου μέτρα.

- Στην Χριστιανική Ρωμανία πρωτάρχισε ο δημόσιος φωτισμός των πόλεων τις νύχτες. Την Κωνσταντινούπολη έκανε πρώτη πόλη του φωτός ο έπαρχός της Κύρος (Πασχάλιον Χρονικόν, 588, 11). Το ίδιο συνέβαινε και στην Αντιόχεια (Λιβάνιος, Προς Θεοδόσιον κατά Τισαμενού, 37), στην Καισάρεια (Ευάγριος, Εκκλ. Ιστ. PG 86, 2867) και συνεχίστηκε καθ' όλη την εποχή του Ρωμαϊκού κράτους

- **Οι γυναίκες της Ρωμανίας δε θεωρήθηκαν ανάξιες να κατέχουν το ύψιστο αξίωμα απλά επειδή ήταν γυναίκες. Τέσσερις Ρωμηές αυτοκράτειρες κυβέρνησαν μόνες τους – δίχως να έχουν σύζυγο – χωρίς να φέρει κανείς αντίρρηση λόγω του φύλου τους. Η Ζωή (914-919), η Ειρήνη (797-802), Θεοδώρα και Ζωή (1042), Θεοδώρα (1054-1056). «Συνταγματικός φραγμός δεν υπήρχε. Και στο τέλος αιτία της πτώσης της [Ειρήνης] ήταν περισσότερο η κακή της υγεία παρά το φύλο της. Ποτέ οι βασιλείες αυτές των γυναικών δε θεωρήθηκαν παράνομες»** [Στ. Ράνσιμαν, Βυζαντινός πολιτισμός, εκδ. Γαλαξίας, σ. 78]. Αυτά στη Δυτική Ευρώπη έγιναν μόνο **μετά από 500 χρόνια**, οπότε από τότε και μετά μόνον βρίσκει κανείς γυναίκες βασίλισσες. Και δεν μετρούμε και τις γυναίκες που ουσιαστικά κυβερνούσαν έχοντας κάποιον άνδρα ως ανδρικό μπροστά, για λόγους «δημοσίων σχέσεων». Δεν λέμε βεβαίως πως η κατάσταση της Γυναίκας, ήταν όπως σήμερα. Αλλά ο Χριστιανισμός, ανέδειξε την γυναίκα και την απελευθέρωσε από τον αρχαίο ειδωλολατρικό σοβινισμό. Ο Δημόκριτος, έλεγε: «η γυναίκα να μην εξασκείται στο ρητορικό λόγο, γιατί είναι κακό πράγμα

» [Απ. 110] και: «Είναι η πιο μεγάλη προσβολή για τον άντρα να κυβερνάται από γυναίκα» (Απ. 111).

- Στην Κωνσταντινούπολη επί Θεοδόσιου Β' υπήρχαν οκτώ μεγάλα δημόσια λουτρά και 153 ιδιωτικά σε οικείες, φιλανθρωπικούς οίκους και μοναστήρια. Τα μεγαλύτερα (που είχαν ονόματα όπως Ζεύξιππος, Αχιλλεύς, Καμίνια) μπορούσαν να εξυπηρετήσουν ως και 2.000 λουόμενους. Τα ιδιωτικά λουτρά χτιζόταν ακόμη και στη στέγη των πλουσίων σπιτιών, οπότε με σωλήνες (απόδειξη ανεπτυγμένης υδραυλικής) ανέρχονταν το προς λούσιμο νερό (Ιωάννη Λυδού, Περί Αρχών, 186, 89)

- Στην Χριστιανική Ρωμανία για την ασφάλεια των πολιτών κατά τη νύχτα και την δίωξη των συμμοριών συστάθηκε αστυνομικό σώμα υπό τον νυχτέπαρχο (Βασιλικά, 6,5,2. Μαλαλάς 479,8)

Μεγάλο κεφαλαίο στην Ιστορία του ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι η μεταλαμπάδευση του Ελληνικού Φωτός της Ρωμηοσύνης σε όλη την Ευρώπη από τις Ελληνίδες πριγκίπισσες που παντρεύτηκαν ξένους ευγενείς. Όταν ο Όθων Β' παντρεύτηκε την πορφυρογέννητη πριγκίπισσα Θεοφανώ, ακολουθώντας την αποφασιστική αυτή γυναίκα, πλήθος Έλληνες από την Ανατολή και τη νότιο Ιταλία ήρθαν στο βορρά και ακολούθησαν την αυλή στην Γερμανία. Εκεί η Θεοφανώ **σκανδάλισε τους κάτοικους διότι έκανε μπάνιο** (Στην Κωνσταντινούπολη του 12ου αι. υπήρχαν 33 δημόσια λουτρά, και κατά μέσο όρο οι Ρωμηοί λούονταν σε αυτά 3 φορές την εβδομάδα!) και φορούσε **μεταξωτά**. φριχτές συνήθειες **που την έστειλαν στην κόλαση** (την είδε εκεί σε όραμα της μια φραγκοπαπική μοναχή!) [**Ράνσιμαν Στήβεν, «Βυζαντινός Πολιτισμός», Αθήνα, 1979 σελ 335**] Το ίδιο ακριβώς έπαθε και η εξαδέλφη της η Μαρία Αργύρη, **πουέκαμε τον Πέτρο Δαμιανό να φρίξει, επειδή έφερε πιρούνια στην Βενετία**. Πάντως, δεν είναι όλοι οι δυτικοί αχάριστοι, όπως ίσως να νομίζουν κάποιοι. Αρκετοί αναγνωρίζουν την προσφορά της Ρωμανίας στην εξέλιξη τους. Ιδιαίτερα οι Γερμανοί. Ο R. von Vaitzeker, τότε πρόεδρος της Γερμανίας, σε λόγο του στην Ακαδημία Αθηνών (1992), εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του δηλώνοντας χαρακτηριστικά ότι « **ο πολιτισμός στην Γερμανία εισήχθη από το Βυζάντιο στα τέλη του 10ου αιώνας**»

Πηγή: vizantinaistorika.blogspot.gr